

ZAPISKI

ZAPISEK O VLADANU DÉSNICI

Ustvarjalno področje Vladana Désnice je v glavnem pripovedna proza, čeprav je mimo tega napisal tudi knjigo pesmi, filmski scenarij za »Koncert« in nekaj esejistično-kritičnih sestavkov. Njegova proza, ki nas v tem primeru posebej zanima, je zvečine vklenjena v ozek srednjedalmatinski krog Zadra in njegove širše okolice, prikazuje pa svet, ljudi, ki so na tem svojevrstnem kosu naše jadranske obale živeli ali točneje životarili pred nekaj desetletji, v glavnem med dvema vojnama. Le v manjšem številu novel (med njimi je tudi »Obisk«, ki ga v prevodu objavljamo v tej številki) je pisatelj posegel izven tega kroga, ki predstavlja tako rekoč bazično točko, ustvarjalno jedro njegovega pripovedništva, pač zato, ker je Désnica tu doma in je v njem prebil leta svoje mladosti, torej tisto življenjsko dobo, ki je skoraj redno najkreativnejša vzmet vsakršnega umetniškega izživljanja.

Pri Désnici imamo opraviti pravzaprav z izjemnim primerom. Umetniško se je sceloma izrazil zelo pozno, šele v petem desetletju svojega življenja. Zato ne preseneča ugotovitev, da se je takoj predstavil kot izjemno zrel pripovednik in se že s prvimi knjigami uvrstil med najizrazitejše predstavnike današnje jugoslovanske proze. Seveda bo šele čas odkril, v čem so vzroki te občutne zakasnitve, kajti vsaj zame je več kot jasno, da je predispozicija za umetniško ustvarjanje bila v Désnici tudi že prej, le da so morali biti neki zunanji vzroki, ki ji niso dovolili razmaha. Sicer je pa resnici na ljubo treba zapisati, da je pisatelj tudi potem, ko je že dokazal svojo izjemno pripovedniško nadarjenost, doživel zaradi ozkosti naših gledanj pred nekaj leti prenekatero grenko uro in dan.

Tipičnost izrazitega malomeščanskega mediteranskega sveta je prisotna v večjem številu Désničevih novel. Gre za mala obmorska mesteca ali za kraje nedaleč od morja, za ljudi tesnega kulturnega vzdušja, ki žive od preteklosti, propadajo in se po svojih močeh upirajo neizbežni smrti. Bivši ljudje so to, razbitine, zvečine starci, po poklicu učitelji, okrajni glavarji, cariniki, profesorji, zdravniki, dosluženi orožniki, vsakršne uradniške in poduradniške pare. Seveda je Désnica ustvaril tudi vrsto kmečkih tipov, svojevrstnih, prilagodljivih in v življenju spretnih prevejancev, ki so zrasli v drugačnih razmerah, na tleh dalmatinskega Krasa, v tako rekoč prisilnem stiku s temi tako pisanimi mesteci in zato največkrat v spoprijemu ž njimi in njihovim duhom. In ravno ti kmečki ljudje spadajo med izredno polno in prepričljivo grajene značaje, čeprav je res, da jim pisatelj pravzaprav ni naklonjen. Toda Désnica je močno kulturnen pisatelj in tega naravnost ne pokaže. V njem je namreč mera duhovnega aristokratizma, ki prihaja do izraza tu in tam tudi v njegovem pripovednem tekstu.

Kakšno je temeljno občutje, ki veje iz Désničeve proze? Dejal bi, da je to občutek tragičnosti v življenju. Polno tihe, neminljive žalosti je v vseh petih knjigah Désničeve proze, vse je uglašeno na mol lestvico, le da pisateljevi prebliski, v trenutkih, ko se predaja sarkazmu in ironiji, zabrisujejo in odganjajo to mučno občutje. Pisatelj pa se zna res posrečeno posmehniti temu staremu svetu, čeprav mu je na drugi strani tudi drag, tem ljudem-razbi-

tinam, ki se ne znajdejo več v času in razmerah, ker so preveč navezani na preteklost.

Désnica je pred nekaj leti v odlomkih v reviji tiskal svoj svojevrstni roman »Zapiski Ivana Galeba«. To delo izide kmalu v knjigi. V tem romanu-dnevniku je izjava, ki jo podaja glavni junak. Izjava, ki je tako značilna za razumevanje tega pisatelja in njegovo razlago nastanka umetnosti. Takole se glasi:

»Da, svet je prepoln spominov, preobremenjen je z minulim. Saj je sploh čudno, da se sedanosti še nekako posreči, da požene kali skozi te plasti umrlega. In včasih je v meni vsa jasna nepremagljiva želja, da bi bilo vse to zbrisano, da se življenje sprostí vsega tega, da ljudje začno živeti čisto znova, da začno pisati novo, čisto, belo stran. In pripeti se, da videnje nove pomladi brez dediščine in spominov, da videnje novega človeka, svobodnega kot je nezakonski otrok, ki bo preživel svoj čas brez misli na včerajšnji dan, brez dedne obremenjenosti, izzove v meni smehljaj vedre radosti. Ljudje so namreč doslej preveč umovali, preveč čustvovali, preveč izkušenj se je nabralo, preveč trudne modrosti, pepelnatih spoznanj. Preveč človeškega trpljenja in bolečine je zastrlo sonce. In preživó je vse to, preveč pomnimo vse skupaj. Ti velikanski kupi preteklosti, te ogromne nekropole duha lahko človeku vzamejo pogum. Na dnu naših celic kot da leži utrujenost drugih, v svoji razvodeneli krvi kot da nosimo usedlino tujih izkušenj. Duša nam je polna mrtvih zapredkov tujega spoznanja in tujih razočaranj.

Včasih se mi zdi, da gledam v svet z očmi, na katerih veke pritiska zaspána utrujenost celega geološkega obdobja. In ko takole ždim na robu spanca in prebujenosti, medtem ko imam veke priprte in mi žila komaj bije v vzlatem ožilju zapestja, čutim, kot da se iz žil oglašá stari svet. Sam sebi se zdím podoben staremu Kronosu, ko je umiral.

In kje je izhod? — Treba se je otresti zgodovine, treba je uničiti preteklost. Kajti lahko se zgodi, da preobilna preteklost požre tudi bodočnost, prav kot lačna psica mladiče. Smrt se zaleže in gnezdi v postanih vodah minulih časov. Bodočnost je tistih, ki nimajo preteklosti...«

Če bi hotel tipizirati Désničevo prozo, bi dejal, da je razumsko-psihološka. Pisatelj je v polnem pomenu besede analitik tistega s pajčevinami prepredenega, pa kljub temu samoživega in upirajočega se življenja nekdanjih časov. Mnogi menijo, da je realíst. Seveda je. Morda celo eden najdoslednejših v naših književnostih. Tako rekoč iz nič ustvari novelo (primer »Obisk«). Zanima ga človek v sodobni družbi. Iz čudnih malenkosti v pristnem sozvočju gradi svoj novelski svet, ki je hkrati zadeti človeški svet. Priboril se je do jasnih, samosvojih stališč, tako da vem za malo naših pripovednikov, ki bi s podobnim mirom in gotovostjo, kar zadeva etično in filozofsko stališče, pisali pripovedno prozo. Zvest je življenju, četudi življenju v še tako zanikrni obliki, in to daje polnokrvnost njegovemu pripovedovanju. In pa omejiti se zna, izbrati tisto, kar je zadetek v polno. Zato njegovi junaki kljub pogostni vegetativnosti polno žive pred bralcem. Zraven ima pa še posluh za plemenitost jezika in primeren stil. Ni ne starinski ne modernist. Sledove obojega je mogoče najti v njegovi prozi. Vidi se, da se je učil pri najbolj priznanih svetovnih mojstrih, zlasti francoskih in ruskih. Odtod tista umirjenost in hkrati smisel za pravo mero, ki je vedno znamenje dobrega pripovednika.

Na koncu še nekaj biografskih in bibliografskih podatkov: Vladan Désnica se je rodil 17. septembra 1903 v Zadru. Po narodnosti je Srb. Obiskoval je klasično gimnazijo in študiral pravo in filozofijo v Zagrebu in Parizu. Že dolgo živi v Zagrebu kot poklicni književnik. Pisal je sicer tudi v predvojnem času, vendar v manjši meri. V knjigah je tiskal miniaturne roman »Zimsko letovanje« (1950), novelske zbirke »Razbitine na soncu« (1952), »Pomlad v Badrovcu« (1953) in »Takoј tule, tik nas!« (1956), pa še drobno knjižico pesmi »Slepec na obali« (1956). Pripravljeni ima dve knjigi z esejistično-kritično vsebino, ki izideta pod naslovom »Preteksti in marginalije«. Tudi prevajal je, iz francoščine, italijanščine in ruščine (Gide, Flaubert, Silone, Croce, Venturi, Puškin).

T. P.

POJASNILO

V svoji oceni Klopčičevih prevodov Heinejevih pesmi sem v lanskem letniku Naše sodobnosti na str. 543 zgoraj zapisal, da bi se prevod Heinejeve pesmi »Ein Fichtenbaum steht einsam« lahko imenoval mojstrski, če ga ne bi v drugi kritiki rahlo kazili nečisti rimi: »zelēni' — 'stēni'«. Prevajalec me je opozoril, da na dotičnih mestih izvirnik nima rim in da citirani besedi tudi v njegovem prevodu nista bili mišljeni kot rimi. S tem navedeni očitek seveda odpade. Vendar pa sta citirani besedi tako eksponirani, da s svojim poudarkom in nečistim sozvočjem manj pozornega (pa tudi pozornega) bralca nehotе zavedeta v neprijetno zmoto ter s tem zmanjšujeta celoten estetski vtis.

F. A.